

МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ ОРИЈЕНТИСАНЕ КА ИЗВРШИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА НАСИЉА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Прегледни научни рад

DOI 10.7251/ZBK1901027V	COBISS.RS-ID 8272664	УДК 343.13:343.211.3]:351.74(497.6PC)
-------------------------	----------------------	---------------------------------------

Жана Врућинић¹

Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци

Драгана Васиљевић

Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци

Апстракт: Насиље, као деструктивни облик понашања, одувијек је било заступљено у интерактивним односима. Одређени облици његовог испољавања законодавства предвиђају као кривична дјела и за њих прописују одговарајуће кривичне санкције. Ово је случај и са Кривичним закоником Републике Српске који је задржао рјешење из Закона о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2013. године када су уведене одређене новине у погледу кривичноправне реакције на кривична дјела са елементима насиља. Аутори у раду пажњу посвећују особинама личности које извршавају кривична дјела са елементима насиља, као и мјерама безбједности оријентисаним ка извршиоцима кривичних дјела са елементима насиља у кривичном законодавству Републике Српске.

Кључне ријечи: насиље, кривично дјело, извршилац кривичног дјела, мјере безбједности.

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ О НАСИЛНИЧКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ И МЈЕРАМА БЕЗБЈЕДНОСТИ

Насиље, без обзира на то да ли је оно организовано или насумично, непрекидно или повремено, интензивно или неконтролисано, увијек повређује или уништава објекат ка коме је усмјерено, или то покушава (Bartol & Bartol, 2005: 241). У питању је феномен којег није лако објаснити. Тешкоће дефинисања кривичних дјела са елементима насиља произилазе, прије свега, из чињенице да се могу екстензивно схватити, па се као исправна могу

¹ Аутор за кореспонденцију: др Жана Врућинић, доцент на Факултету безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци. Е-mail: zana.vrucinic@fbn.unibl.org

узети схватања да свако кривично дјело представља својеврстан облик насиља. С правом истичу Леви и Магуире (Levi & Maguire, 2000) да је у питању „клизав“ термин који покрива веома широк опсег активности почевши од терористичких напада, банди, уличних разбојништава, па до породичног насиља између брачних партнера које се, опет, може кретати од убиства и силовања па до увреда које узрокују психичке повреде (Levi & Maguire, 2002: 796). Ријеч је о облицима кривичних дјела код којих се за остварење циља користи напад на жртву или се жртви пријети (Марковић, 2007: 203-204). Човјек се овдје издваја као јединствено биће, малигна агресија која се јавља код њега није филогенетски програмирана. Једино он може да мучи и убија припаднике своје врсте, а да при томе осјећа задовољство (Ковачевић, 2006 :14).

Кривичноправна реакција на предузимање радњи са елементима насиља усмјерена је у два правца. Одређена људска понашања се квалификују као кривична дјела. На овај начин законодавац пружа кривичноправну заштиту појединим правним добрима.² Кривична дјела са предзнаком насиља према којима су управљене мјере безбједности, а које су предмет ове расправе, налазе се (најчешће) у глави *Кривична дјела прошлог брака и породице*. Ова врста насиља које се такође означава као „насиље међу партнерима“ или „насиље међу супружницима“ представља сваку увреду, застрашивање, сексуалне увреде, као и сваки други преступ који може да проузрокује тјелесну повреду или смрт некога од чланова породице или некога ко је настањен у истом домаћинству (Wallace & Seymour, 2007: 299). Неки истраживачи (Johnson, 1995) претпостављају различите облике партнерског насиља и/или различите типове агресора. У истраживањима која користе клиничке узорке (испитаници из сигурних кућа и испитаници који су потражили љекарску помоћ или пријавили насиље), партнерско насиље се описује као *иншимни тероризам*. У таквим случајевима, мушкарци насилници су далеко надмоћнији од жена извршилаца, агресија је у великој мјери једнострана (осим у случају самоодбране), чешћа је и нагло ескалира. С друге стране, у истраживањима партнерског насиља на узорку опште популације насиље се у великој мјери описује као *заједничко*. Овај облик агресије је мање озбиљан, ређе се појављује, не ескалира током времена и обично укључује оба партнера која користе физичку силу у току сукоба.

Извршиоци *заједничког* (породичног) насиља се са својим супружницима/партнерима укључују у блаже форме физичке агресије, и не врше кривична дјела изван породице. У суштини, ови појединци се не разликују од ненасилних појединаца који имају поремећене брачне односе.

² Кривична дјела са елементима насиља по природи ствари нису систематизована на начин да се налазе само у једној глави у оквиру Кривичног законика. Напротив, прожимају се кроз читав посебни дио Кривичног законика (нпр. кривична дјела против живота и тијела, кривична дјела против полног интегритета, кривична дјела против јавног реда и мира, кривична дјела против брака и породице, кривична дјела против слобода и права грађана, кривична дјела против имовине и слично). С тим у вези, може се истаћи да она чине највећи број од укупно извршених кривичних дјела, вид. Статистички годишњак Републике Српске, доступно на <http://www.rzs.ba/front/category/8/>, приступљено 21. 08. 2018. године.

Супротно томе, извршиоци *интимној тероризма (антисоцијалној породишној насиљу)* (Holtzworth-Munroe & Stuart, 1994) укључују се у озбиљно физичко, сексуално и психолошко злостављање својих партнера. Њих одликују негативни ставови према женама, злоупотреба алкохола, наркотика, односно, широк спектар друштвено непожељних понашања.

Инкриминисање оваквих понашања представља правни оквир за други вид кривичноправног реаговања, а то су кривичне санкције. Да управо код ових кривичних дјела до изражаја долази личност извршиоца кривичног дјела (насилника) и да поред жртве и о њој правосуђе треба да води рачуна, свједочи увођење нових мјера безбједности у наше кривично законодавство. Овим, по својој природи, допунским кривичним санкцијама појачава се превентивни učinак казне. С тим у вези је и чињеница да су научна сазнања и практична искуства показала да се сузбијање криминалитета одређених криминолошких категорија не може остварити само примјеном казне (Дракић, 2005:123). Законодавац је овдје експлицитан: у оквиру опште сврхе кривичних санкција, сврха мјера безбједности је да се отклоне стања или услови који могу утицати да учинилац убудуће врши кривична дјела (чл. 71).

Систем мјера безбједности до усвајања Закона о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске³ није у својим одредбама садржавао мјере безбједности усмјерене према учиниоцима кривичних дјела са елементима насиља.⁴ Међутим, у оквиру реформе прекршајног законодавства, Закон о измјенама и допунама Закона о заштити од насиља у породици је у члану 23а предвидио одговарајуће заштитне мјере и то: удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора, забрана приближавања жртви насиља у породици или породичној заједници, забрана узнемиравања или ухођења жртве насиља у породици или породичној заједници, обавезан психосоцијални третман и обавезно лијечење од зависности (Закон о измјенама и допунама Закона о заштити од насиља у породици).⁵ С тим у вези, и у кривично законодавство су 2013. године први пут уврштене мјере безбједности оријентисане ка извршиоцима кривичних дјела са елементима насиља, превасходно у кривичном дјелу Насиље у породици и породичној заједници. Оне су се задржале и у новом кривичном законодавству Републике Српске. Тако, данас Кривични законик Републике Српске⁶ у оквиру мјера безбједности садржи и три мјере оријентисане ка учиниоцима кривичних дјела са елементима насиља: забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем (чл. 79), обавезан психосоцијални третман (чл. 80) и удаљење из заједничког домаћинства (чл. 81). То су кривичне санкције које су оријенти-

³ „Службени гласник РС“, број 67/13

⁴ Некадашњи Кривични закон је прије измјена и допуна у глави В обухватао пет мјера: обавезно психијатријско лијечење (члан 58), обавезно лијечење од зависности (члан 59), забрана вршења позива, дјелатности или дужности (члан 60), забрана управљања моторним возилом (члан 61) и одузимање предмета (члан 62).

⁵ „Службени гласник РС“, број 108/13

⁶ „Службени гласник РС“, број 64/17

сане ка учиниоцу кривичног дјела. Сврха им је специјална превенција, формулисана као спречавање будућих кривичних дјела која се могу очекивати од извршиоца. Када су у питању извршиоци кривичних дјела са елементима насиља, мјере безбједности су оријентисане и ка отклањању стања и ка отклањању услова који могу погодовати будућем извршењу кривичних дјела.

Под условима се подразумејева повезаност између личности извршиоца и околине, средине и животних прилика. Ријеч је о условима који у стицају са неким својствима личности дјелују криминогено (Дракић, 2005: 126). Повезаност криминогених особина личности и криминалитета испитивана је у оквиру неколико модела личности,⁷ а за потребе овог чланка ће се навести само неки од њих.

Вјероватно је највећи број истраживања која се баве повезаношћу особина личности и продукције криминалитета настао у оквиру лексичког⁸ модела личности који подразумејева пет широких црта: екстраверзију, неуротицизам, сарадљивост, савјесност и отвореност за искуства (Costa & McCrae, 1992; John, Naumann & Soto, 2008). Најрепликабилнији налази који описују криминално понашање помоћу ових црта сугеришу да профил личности прекршилаца описују, прије свега, ниска сарадљивост и савјесност (Le Couff & Toupin, 2009; Miller & Lynam, 2001). Црта личности која одликује како мушке тако и женске извршиоце насиља међу партнерима је ниска сарадљивост, односно, тешка нарав, неповјерење и непопустљивост и врло је значајна за разумијевање личности, односно, понашања (Feist & Feist, 2009). На основу налаза истраживања (Thorton, Graham-Kevan & Archer, 2010), ова особина је, поред неуротицизма, код мушких извршиоца насиља међу партнерима у односу на извршиоце ненасилних кривичних дјела, више изражена. Поред тога, обје особине су повезане са агресијом, која и производи насилничко понашање. Емоционална нестабилност и ниски скорови на димензији сарадљивост „производе” сумњичавост, критичко и непријатељско понашање насилних извршилаца (Feist & Feist, 2009). Изражен неуротицизам одражава негативне емоције као што су љутња или анксиозност (Stead & Fekken, 2014).

Повезаност између црта петофакторског модела и феномена криминалитета емпиријски је показана и у Србији, како на узорку одраслих осуђеника (Међедовић, Кујачић & Кнежевић, 2012а), тако и код институционализованих адолесцената (Међедовић, Кујачић, Ђоковић, Јеринић & Кнежевић, 2011; Међедовић, Кујачић & Кнежевић, 2012). Каспи и његове колеге су тврдили да је криминалитет, између осталог, одређен ниским самоконтролом и негативним афектом. Те двије особине су обрнуто сразмјерне, што значи да особе са ниским самоконтролом имају тенден-

⁷ Ајзенков модел личности (Eysenck & Eysenck, 1976), Закерманов модел личности (Zuckerman, 1994), Петофакторски модел личности (Costa & McCrae, 1992), модел личности HEXACO (Lee & Ashton, 2009).

⁸ Овај модел личности заснива се на лексичкој хипотези да су све важне индивидуалне разлике у особинама личности кодиране у ријечима појединих језика.

цију да имају високе скорове који се тичу негативног афекта и у одсуству снажне социјалне контроле не могу своју љутњу и раздражљивост држати под контролом. Иако неки појединци могу имати генетску основу за висок ниво негативног афекта и ниску самоконтролу, обје особине су под утицајем срединских фактора, посебно породичне динамике која укључује емоционално и физичко злостављање (Caspi et al, 1994). Важно је имати на уму да су све те особине резултат различитих врста темперамената и различитих развојних искустава, као и то да су оне (особине личности) распоређене по континууму тј. да нису дихотомне. Суштина је у томе да сви људи посједују те особине, само у различитом степену.

За разлику од услова који могу погодовати будућем извршењу кривичних дјела, за примјену мјера безбједности за учиниоце кривичних дјела са елементима насиља, можда је значајније психичко „стање“ у којем се налази учинилац кривичног дјела, које може да се испоји у различитим појавним облицима (душевна болест, привремена душевна поремећеност и заосталност у душевном развоју). У питању су психички фактори који погодују извршењу кривичног дјела. Најчешће се ради о менталним поремећајима који обухватају поремећаје понашања и психичке структуре мијењајући особине човјека (психозе, неурозе, менталне дефицијенције, алкохолизам) (Игњатовић, 2011: 186–187).

Мјера безбједности обавезног психосоцијалног третмана усмјерена је ка отклањању стања које може погодовати извршењу будућег кривичног дјела, док су остале двије мјере (забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем, односно, удаљење из заједничког домаћинства) оријентисане ка отклањању услова који су погодовали извршењу кривичног дјела. Надаље, како је ријеч о мјерама немедицинског карактера могућа је њихова кумулација са другим мјерама безбједности. Наиме, може се десити да извршено кривично дјело може да указује на више специфичних видова извршиоачеве опасности (Ваџић, 2009: 479). Тако се може десити да суд поред мјере безбједности удаљења из заједничког домаћинства изрекне и мјеру безбједности обавезног лијечења од зависности, или нпр. обавезног психијатријског лијечења.

МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ ОРИЈЕНТИСАНЕ ПРЕМА ИЗВРШИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА НАСИЉА

Већ смо нагласили да ново кривично законодавство садржи три мјере безбједности које су оријентисане ка извршиоцима кривичних дјела са елементима насиља. Поред њих, законодавац је прописао још шест мјера безбједности које се могу изрећи учиниоцима кривичних дјела, па самим тим и извршиоцима кривичних дјела са елементима насиља. Поједине од ових мјера безбједности се могу изрећи и кумулативно: обавезно психијатријско лијечење и чување у здравственој установи (чл. 74), обавезно психијатријско

лијечење на слободи (чл. 75), обавезно лијечење од зависности (чл. 76), забрана вршења позива, дјелатности или дужности (чл. 77), забрана присуствовања одређеним спортским приредбама (чл. 78) и одузимање предмета (чл. 82).⁹ Ипак, фокус ће се задржати на нове мјере безбједности (барем када је у питању кривично законодавство у Републици Српској).

Забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем

Забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем је мјера безбједности коју суд изриче учиниоцу кривичног дјела са елементима насиља, а суштина мјере је да се за одређено вријеме забрани приближавање оштећеном на одређеној удаљености, забрани приступ у простор око мјеста становања или мјеста рада, односно, да се забрани даља комуникација са оштећеним, ако се оправдано може очекивати да би даље вршење таквих радњи од учиниоца кривичног дјела било опасно по оштећеног (чл. 79 ст. 1). Поред наведеног, забрана из ове мјере безбједности може се односити и на приближавање, односно, комуникацију и са другим лицем, уколико би такво понашање учиниоца представљало психичко узнемиравање оштећеног (чл. 79 ст. 2). Услови за изрицање ове мјере постављени су кумулативно: прво, извршење кривичног дјела са елементима насиља и друго, оправдано очекивање да би наставак вршења таквих радњи учиниоца био опасан по оштећеног.

Јасно је да кривично дјело са елементима насиља не подразумијева, како је и наведено, само извршење Насиља у породици и породичној заједници; то може бити и кривично дјело нпр. *Тјелесне њовреде или Тешке тјелесне њовреде*. Мјера се састоји из низа забрана и то: забране приближавања оштећеном на одређеној удаљености, забране приступа у простор око мјеста становања или мјеста рада и, коначно, забрану будуће комуникације са оштећеним. Забрана приступа у простор око мјеста становања и мјеста рада је јасно формулисана. За разлику од наведеног, раздаљина између учиниоца кривичног дјела и жртве одређује се факултативно, од случаја до случаја, при чему суд превасходно узима у обзир субјективни осјећај страха који је присутан код жртве. С друге стране, забрана будуће комуникације са оштећеним, поред забране непосредне комуникације, подразумијева и забрану како телефонске, тако и комуникацију електронским путем. У суштини, процјењује се квалитет комуникација, тј. квантум емоција и степен емоционалне блискости између починиоца и жртве прије деликта (Ковачевић, 2006).

Поред наведеног, законодавац је у посебној одредби нагласио да се извршиоцу ових кривичних дјела може забранити и комуникација са другим лицем, уколико би такво понашање представљало узнемиравање оштећеног. Ријеч је о констелацијама у којима се на посредан начин узнемирава жртва,

⁹ Видјети Кривични законик Републике Српске („Службени гласник РС“, број 64/17).

нпр. преношењем пријетњи путем тог другог лица, или пријетње нпр. члановима породице ако то истовремено представља и психичко узнемиравање жртве.

Када је у питању други услов, суд ће одговарајућу забрану изрећи само онда када се оправдано може очекивати да би реализација појединих дјелатности била опасна по оштећеног. Ријеч је о дјелатностима које слиједе након извршеног кривичног дјела, што иницира да се ова мјера безбједности изриче да би се превентивно дјеловало на учиниоца да „даље“ не предузима „такве радње“. Дакле, од претежног значаја су дјелатности *пост делицијум* карактера, односно, оправдано очекивање да ће оне бити опасне по оштећеног или ће за њега представљати психичко узнемиравање. Значајно је истаћи да је у студији Свјетске здравствене организације (WHO) у вези са менталним здрављем и породичним насиљем, која је спроведена у више америчких држава (Ellsberg, Jansen, Heise, Watts & Garcia-Moreno, 2008), потврђено да жене које трпе насиље свог партнера чешће имају суицидалне мисли, чешће покушавају суицид и показују више емоционалног дистреса у односу на жене које нису злостављане. Резултати мета-анализе, која је укључивала првенствено истраживања на узорцима из опште популације, показали су да је већа вјероватноћа да ће жене бити физички повређене од стране супружника/партнера и да ће захтијевати медицинску бригу за те повреде, а не обрнуто (Archer, 2000).

Законодавац је генерално одредио да забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем може трајати најдуже двије године. Она траје док трају разлози због којих је изречена (чл. 79 ст. 3), што значи да суд врши контролу над њеним спровођењем и њеном оправданомошћу. Такође је предвиђено да се вријеме проведено у затвору, односно, установи за лијечење и чување не урачунава у вријеме трајања ове мјере. С тим у вези, ова мјера се може изрећи кумулативно и са другим мјерама безбједности, путем којих се код учиниоца кривичног дјела отклањају стања која су проузроковала његово извршење. Мјера се може изрећи и уз условну осуду. Уколико лице прекрши забрану приближавања, односно, комуникације са оштећеним или са другим лицем, условна осуда ће се опозвати и суд ће изрећи утврђену казну.

Обавезан психосоцијални шрејшман

Друга мјера безбједности која се може изрећи извршиоцима кривичних дјела са елементима насиља је Обавезан психосоцијални третман (члан 80). Обавезан психосоцијални третман се изриче у случајевима када на основу ранијег живота учиниоца и психичких карактеристика његове личности суд утврди да постоји опасност да ће поновити такво или слично дјело и да је ради отклањања ове опасности потребан психосоцијални третман (чл. 80 ст. 1). Сврха третмана је заустављање и спречавање даљег насилничког

понашања постизањем позитивних промјена у понашању извршиоца кривичног дјела.

И овдје је за изрицање мјере потребно кумулативно остварити два услова: прво: извршено кривично дјело са елементима насиља, и друго: да је ради отклањања ове опасности потребан психосоцијални третман. Што се тиче првог услова, он кореспондира са условом који је предвиђен код мјере *Забране приближавања и комуникације са одређеним лицем*. За разлику од наведеног, други услов, односно, постојање опасности ради понављања таквог или сличног кривичног дјела, суд цијени на основу нпр. исказа свједока, казних евиденција или психијатријског вјештачења. Овдје се ради о учињеницима кривичних дјела који су друштвено опаснији од извршилаца којима се изриче мјера безбједности забране приближавања и комуникације са одређеним лицем. Ове особе одликују израженије карактерне особине које доводе до дисхармоније између појединих психичких функција, односно, до инсуфицијентног менталног и социјалног функционисања. Поремећај личности који се најчешће доводи у везу са криминалним радњама и насилничким понашањем је дисоцијални поремећај личности, у класичној психијатријској литератури описиван као психопатија. Психопатија укључује предаторско понашање, емоционалну хладноћу, безобзирност, импулсивност и перзистентно антисоцијално понашање (Hare, 2003; Patrick, 2006). Према резултатима истраживања психопате након упућивања на извршавање казне затвора или након хоспитализације чине озбиљнија кривична дјела са елементима насиља, и вјероватније је да ће, у односу на непсихопате, бити рецидивисти (Hemphill, Hare & Wong, 1998; Leistico, Salekin, DeCoster & Rogers, 2008). Поред тога, поремећаји понашања (нарцистички и антисоцијални поремећај личности) повезани су са потребом за контролом других и посебно одликују мушкарце починиоце насиља у породици (Hamberger & Hastings, 1988).¹⁰

Мали број постојећих истраживања у вези са женама извршиоцима партнерског насиља указује на постојање граничног, антисоцијалног и зависног поремећаја личности (Goldenson, Geffner, Foster & Clipson, 2007; Ross, Gask & Berrington, 2011; Stuart, Moore, Gordon, Ramsey & Kahler, 2006). Према прелиминарним подацима, жене лишене слободе због насиља у породици показују израженије поремећаје личности у односу на мушкарце извршиоце (Henning, Jones & Holdford, 2003). Овдје се за разлику од претходне мјере безбједности, код које се забрана приближавања и комуникације изриче са циљем спречавања одређених радњи, које се реализују након извршења конкретног кривичног дјела, а које могу угрожавати оштећеног, ова мјера изриче узимајући у обзир чињенице које су постојале прије извр-

¹⁰ Поред извршиоца кривичног дјела, психосоцијалном третману могу бити подвргнуте и жртве. Хамбергер и Гусе (Hamberger & Guse, 2002) су саопштили да су жене којима је одлуком суда било наложено да присуствују савјетовању у вези са насиљем у породици, као и жене у прихватилиштима (склоништима) чешће осјећале интензиван страх и чешће тражиле помоћ полиције, за разлику од мушкараца жртава породичног насиља, који нису озбиљно схватили породично насиље свог партнера (исмијавали су се).

шења конкретног кривичног дјела, а које могу утицати на то да се понови такво или слично кривично дјело. С тим у вези, суд овдје нема очекивања већ одлуку заснива на чињеницама везаним за ранији живот учиниоца и његове психичке карактеристике. Циљ је да извршилац кривичног дјела стекне увид у своје дјела, да прихвати одговорност и усвоји самоконтролу понашања. У оквиру групних сусрета у којима извршилац кривичног дјела активно учествује, он учи социјалне вјештине и мијења она увјерења која су допринијела успостављању насилничког понашања.¹¹

Мјера безбједности обавезног психосоцијалног третмана траје од шест мјесеци до двије године, извршава уз издржавање казне затвора или уз условну осуду (чл. 80 ст. 3), и то у установи за извршење казне затвора или другој одговарајућој установи, а може се наставити изван одговарајуће установе након што је осуђени условно отпуштен). Избјегавање подвргавања психосоцијалном третману представља основ за опозив условног отпуста, као и условне осуде, а у овом случају ће се умјесто изреченог рада за опште добро на слободи донијети одлука о извршењу казне затвора (чл. 80 ст. 4).

Удаљење из заједничкој домаћинствa

Удаљење из заједничког домаћинства (чл. 81) је једина мјера безбједности код које је назначено да се изриче у погледу кривичног дјела *Насиље у породици и породичној заједници*.¹² Законодавац на овај начин додатно указује на значај спречавања породичног насиља и његових посљедица.¹³ Ова мјера се изриче учиниоцу који је извршио кривично дјело са елемен-

¹¹ О овоме упор. <http://www.psyhoaktiva.hr/tretmanski-centar/psihosocijalni-tretman-nasilnika.html>, приступљено 22.08. 2018. године.

¹² Статистички подаци показују да се ради о костелацији која се налази одмах након најфреквентнијих кривичних дјела, тј. кривичних дјела против имовине, против живота и тијела, јавног реда и мира, службене дужности, правног саобраћаја и кривичних дјела против животне средине. С обзиром на то да је у тадашњем Кривичном закону било заступљено 19 групних објеката заштите, кривична дјела против брака и породице се по броју њиховог извршења најчешће налазе на петом или шестом мјесту. У периоду од 2010. до 2015. године кривична дјела против брака и породице партиципирала су у просјеку са 3,55% укупно извршених кривичних дјела. У периоду од шест година примјетан је пораст ових кривичних дјела у укупном броју извршених кривичних дјела: 2010. године од 16779 извршених кривичних дјела 3,09% или 520 чинила су кривична дјела против брака и породице, 2011. године од 13169 извршених кривичних дјела 2,48% или 364, 2012. године од 12448 извршених кривичних дјела 364 или 2,92%, 2013. године од укупно 11901 извршених кривичних дјела 436 или 3,66%, 2014. године од укупно 13808 извршених кривичних дјела 695 или 5,03% и у 2015. години од укупно извршених 13966 кривичних дјела извршена су 582 кривична дјела против брака и породице или 4,16%, вид. Статистички годишњак Републике Српске, доступно на <http://www.rzs.rs.ba/front/category/8/>, приступљено 21. 08. 2018. године.

¹³ Резултати највеће годишње анкете о виктимизацији која се спроводи широм свијета, (National Crime Victimization Survey, NCVS), досљедно су указивали на то да су приближно 85 % свих жртава насиља у породици, без обзира да ли је инцидент пријављен полицији или не, биле жене (Greenfeld et al, 1998; Healey, Smith & O'Sullivan, 1998; Rennison & Welchans, 2000).

тима насиља према лицу са којим живи у заједничком домаћинству, ако постоји висок степен опасности да ће учинилац поново извршити насиље према члану заједничког домаћинства и да је ради отклањања ове опасности неопходно његово удаљење из заједничког домаћинства (чл. 81 став 1). Као и у претходним случајевима, за примјену и ове мјере безбједности неопходно је остварити одређене услове. Ријеч је о три кумулативно предвиђена услова. Са једне стране, захтијева се извршење кривичног дјела са елементима насиља према лицу које живи у заједничком домаћинству, док се са друге стране захтијева и постојање високог степена опасности да ће учинилац поново извршити насиље према члану заједничког домаћинства и, на крају, истиче се захтјев да је ради отклањања ове опасности неопходно његово удаљење из заједничког домаћинства.

Када је ријеч о првом услову, законодавац је формулацијом да се кривично дјело врши према лицу са којим се живи „у заједничком домаћинству“, ограничио могућност примјене ове мјере. Пасивни субјект (жртва) је особа која живи у заједничком домаћинству. Обично се ради о члану породице и породичне заједнице, али то могу бити и друга лица која се налазе у заједничком домаћинству из чега се види да је круг пасивних субјеката проширен. Статистички податак о полној заступљености кривичних дјела из области брака и породице у Републици Српској у периоду од 2011. до 2015. године, гдје су од укупно 2404 извршена кривична дјела, жене извршиоци биле заступљене у 194 случаја (8,06%).¹⁴ У складу са тим, резултати метаанализе Archer-а (2000) потврђују да жене нешто чешће од мушкараца пријављују употребу физичке силе у партнерским везама, односно, да мушкарци чешће наносе повреде женама.

Други услов је да суд утврди постојање „високог степена опасности“ да ће учинилац поново извршити кривично дјело са елементима насиља. Висок степен опасности суд утврђује у конкретним случајевима, и овдје се у обзир узимају околности које су претходиле извршењу кривичног дјела, а на основу којих се суд стиче увјерење да ће кривично дјело поново бити извршено. Као фактори ризика поновљеног породичног насиља наводе се, по учесталости, константна и насилна љубомора, контролисање свакодневних активности партнера, борба за старатељство над дјецом и приступ споровима, пријетња смрћу, праћење, пријетња или напад оружјем и присилни секс (Juodis, Starzomski, Porter & Woodworth, 2014).

Поремећај пажње повећава ризик од партнерског насиља, односно, интерперсоналних конфликта због потешкоћа у слушању других (партнера) и немогућности адекватног опажања комплексне ситуације (Fang, Massetti, Ouyang, Grosse & Mercy, 2010). Ревидираним Упитником за процјену ризика (Revised Danger Assessment, DA; Campbell, Webster & Glass, 2009) на узорку од 37 случајева насиља у породици са смртним исходом, откривено је да се

¹⁴ Вид. Статистички годишњак Републике Српске, доступно на <http://www.rzs.rs.ba/front/category/8/>, приступљено 21. 08. 2018. године.

они нису појавили „из ведре неба”, односно, да је у 82,9% случајева било ријечи о планираним убиствима, а у 86,5% случајева постојао је ризик од убиства (Juodis, et al., 2014). У истом истраживању нађено је да је у 83,8 % случајева претходило озбиљније и учесталије породично насиље. Резултати су показали да су извршиоци ових кривичних дјела посесивни, осветољубиви и да имају доминантан нагон да нанесу повреду супружнику. У складу са претходним истраживањима, ранији случајеви насиља у породици у којима су жене жртве, наводе се као најчешћи фактор смртности у овом контексту (Campbell, Glass, Sharps, Laughon & Bloom, 2007). Упоређујући демографске карактеристике, криминалну прошлост и историју породичног насиља за 5,578 мушкараца и 1,126 жена који су ухапшени (Henning & Feder, 2004) више мушкараца у односу на жене представљало је рецидивисте породичног насиља и насиља генерално.¹⁵

И на крају, трећи услов за изрицање ове мјере односи се на неопходност њене примјене. Она се примјењује само уколико се на други начин не може отклонити опасност од поновног извршења кривичних дјела са елементима насиља. Код ове мјере безбједности законодавац је прописао и њен начин извршења тако што је предвидио да је учинилац кривичног дјела којем је изречена ова мјера безбједности дужан да у присуству полицијског службеника одмах по правоснажности пресуде напусти стан, кућу или неки други простор који чини заједничко домаћинство са жртвом. Мјера безбједности траје од шест мјесеци до пет година, а у вријеме њеног трајања не урачунава се вријеме које је учинилац провео у казненопоправној установи или установи за лијечење (чл. 81. ст. 2). Јасно је да се ова мјера под одговарајућим условима може изрећи и уз условну осуду. Ваља истаћи да условна осуда управо и јесте најчешћа кривична санкција која се изриче извршиоцима кривичних дјела против брака и породице. Тако је у периоду 2011-2015. године од укупно изречене 961 кривичне санкције извршиоцима кривичних дјела против брака и породице, изречене 824 условне осуде (85,74%).¹⁶ Управо би овдје требало да дође до изражаја изрицање мјера безбједности. Поред наведеног, законодавац је као и код претходних мјера одредио да не извршење ове мјере представља основ за опозив условног отпуста (чл. 81 ст. 3), а усвојено је и рјешење да је лице које је удаљено из домаћинства дужно да доприноси издржавању лица која су остала у домаћинству на начин на који му то одреди суд (чл. 81. ст. 5).

¹⁵ С друге стране, жене насилнице наносе озбиљније повреде, имају проблема са запошљавањем и млађе су животне доби. Такође, ово истраживање је показало да су жене насилнице имале мање кривичних пријава у односу на мушкарце насилнике, а мање је вјероватно да су се њихови партнери осјећали озбиљно угрожени. Исто тако, мушкарци су имали више проблема са злоупотребом дроге и/или алкохола.

¹⁶ Вид. Статистички годишњак Републике Српске, доступно на <http://www.rzs.rs.ba/front/category/8/>, приступљено 21. 08. 2018. године.

ЗАКЉУЧАК

Кривична дјела са предзнаком насиља представљају једну од најзначајнијих констелација криминалног понашања. Као посебно значајна питања овдје се издвајају изучавање личности починиоца ових кривичних дјела и кривичноправна реакција на извршење кривичних дјела из области насилничког криминалитета. Истраживања која су тематизирала личност извршиоца кривичног дјела са елементима насиља нису била, нити су данас ријеткост. Уочено је да је структура личности извршилаца ових кривичних дјела особена и да се у њеној основи налазе дубоко укоријењени маладаптивни обрасци који се манифестују у широком спектру односа према себи и околина.

Управо се ова „деформисана” варијанта нормалне личности без психопатолошких садржаја својсвених ментално болесној популацији, заједно са биолошким и психолошким компонентама које се налазе и меритуму битно смањене урачунљивости, може узети као услов за изрицање мјера безбједности оријентисаних ка извршиоцима кривичних дјела са елементима насиља. Овај став ваља узети као препоруку, јер законодавац у Републици Српској као биолошке основе за (између осталог) битно смањену урачунљивост прописује само душевну болест, привремену душевну поремећеност и заосталост у душевном развоју.

Посљедњим законом о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске предвиђене су мјере безбједности које се односе на извршиоце кривичних дјела са елементима насиља. Извршиоцима ових кривичних дјела се може забранити приближавање и комуникација са одређеним лицем, може им се наложити обавезан психосоцијални третман, као и удаљење из заједничког домаћинства. Услови за изрицање ових мјера безбједности нису истовјетни, што је и разумљиво. Оне су у највећој могућој мјери прилагођене личности учиниоца кривичног дјела. Значајно је да се спровођењем ових мјера безбједности отклоне стања и услови који су погодвали да се кривична дјела са елементима насиља изврше и да се извршилац кривичног дјела који више није опасан интегрише у друштво.

ЛИТЕРАТУРА

- Archer, J (2000) Sex differences in aggression between heterosexual partners. *Psychological Bulletin*, 126 (5), 651–680.
- Bačić, F. (2009). *Opći dio kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Bartol, C. R. & Bartol, A. M. (2005). *Criminal Behavior – A Psychosocial Approach*. New Jersey: Pearson.
- Campbell, J. C., Glass, N., Sharps, P. W., Laughon, K., & Bloom, T. (2007). Intimate partner homicide: review and implications of research and policy. *Trauma, Violence & Abuse*, 8, 246–269.
- Campbell, J. C., Webster, D.W., & Glass, N. (2009). The danger assessment: validation of a lethality risk assessment instrument for intimate partner femicide. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 653–674.
- Caspi, A., Moffitt, T. E., Silva, P. A., Loeber, M. S., Krueger, R. F., & Schmutte, P. S. (1994). Are some people crime prone? Replications of the personality crime relationship across countries, genders, races, and methods. *Criminology*, 32, 163-196.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEOPI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Professional Manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Дракић, Д. (2005). Сврха мјера безбједности као кривичних санкција. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2005, 121 – 128.
- Ellsberg M, Jansen HA, Heise L, Watts CH, Garcia-Moreno C. (2008). Intimate partner violence and women’s physical and mental health in the WHO multi-country study on women’s health and domestic violence: an observational study. *Lancet* 371 (9619), 1165–1172.
- Fang X, Masetti G.M., Ouyang L., Grosse S.D., Mercy J.A. (2010). Attention-deficit/hyperactivity disorder, conduct disorder, and young adult intimate partner violence. *Archives of General Psychiatry*, 67(11), 1179–1186.
- Feist, J. & Feist, G. J. (2009). *Theories of Personality*, seventh edition. (408–427). New York, NY: McGraw-Hill Companies.
- Goldenson, J., Geffner, R., Foster, S., & Clipson, C. (2007). Female domestic violence offenders: Their attachment security, trauma symptoms, and personality organization. *Violence and Victims*, 22, 530–543.
- Greenfeld, L., Rand, M., Craven, D., Klaus, P., Perkins, C., Ringel, C., Warchol, G., Matson, C., and Fox, J. A. (1998). *Violence by Intimates: Analysis of Data on Crimes by Current or Former Spouses, Boyfriends and Girlfriends* (NCJ 167237), US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, Washington, DC.
- Hamberger, L.K., & Hastings, J.E. (1988). Skills training for treatment of spouse abusers: An outcome study. *Journal of Family Violence*, 3, 121–130.
- Hamberger, L. K. & Guse, C. E. (2002) Men’s and women’s use of intimate partner violence in clinical samples. *Violence Against Women*, 8 (11). 1301–1331.

- Hare, R.D. (2003). *Hare psychopathy checklist-revised (PCL-R)* (2nd ed). Toronto, Canada: Multi-Health Systems.
- Healey, K., Smith, C., and O'Sullivan, C. (1998). *Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies*, US Department of Justice, Washington, DC.
- Hemphill, J., Hare, R. & Wong, S. (1998). Psychopathy and recidivism: A review. *Legal Criminological Psychology*, 3, 141–172.
- Henning, K., Jones, A. & Holdford, R.J. (2003). Treatment needs of women arrested for domestic violence: A comparison with male offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 839–856.
- Henning, K. & Feder, L. (2004). A Comparison of Men and Women Arrested for Domestic Violence: Who Presents the Greater Threat? *Journal of Family Violence*, 19(2), 69–80.
- Holtzworth-Munroe, A., and Stuart, G. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychol. Bull.* 116(3), 476–497.
- Игњатовић, Ђ. (2011). Појам и етиологија насилничког криминалитета. *Crimen*, 2, 181 – 212.
- John, O. P., Naumann, L. P., & Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research*, 3rd ed. (pp. 114–158). New York, NY: Guilford Press.
- Johnson, M. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *J. Marriage Fam*, 57, 283– 294.
- Juodis, M., Starzomski, A., Porter, S. & Woodworth, M. (2014). What Can be Done About High-Risk Perpetrators of Domestic Violence? *Journal of Family Violence*, 29, 381–390.
- Ковачевић, П. (2006). Убиство у породици. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Le Couff, Y., & Toupin J. (2009). Comparing persistent juvenile delinquents and normative peers with the Five-Factor Model of personality. *Journal of Research in Personality*, 43, 1105–1108.
- Кривични законик Републике Српске („Службени гласник РС“, број 64/17).
- Le Couff, Y., & Toupin J. (2009). Comparing persistent juvenile delinquents and normative peers with the Five-Factor Model of personality. *Journal of Research in Personality*, 43, 1105–1108.
- Leistico, A.R., Salekin, R.T., DeCoster, J., & Rogers, R. (2008). A large-scale metaanalysis relating the Hare measures of psychopathy to antisocial conduct. *Law and Human Behavior*, 32, 28–45.
- Levi, M. & Maguire, M. (2002). Violent crime. In: *The Oxford Handbook of Criminology* (pp. 795–843). Oxford: Oxford University Press.
- Марковић, И. (2007). *Основи криминологије*. Бања Лука: Правни факултет.

- Међедовић, Ј., Кујачић, Д., Ђоковић, Н., Јеринић, М. & Кнежевић, Г. (2011). Предикција Аморалности код осуђеника са изреченом мером обавезног лечења наркомана у Специјалној затворској болници у Београду. У: *Књига резимеа са XVII научног скупа Емпиријска истраживања у психологији*. (стр. 196–197). Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Међедовић, Ј., Кујаџић, Д., & Кнежевић, Г. (2012). Personality-related determinants of criminal recidivism. *Psihologija*, 45, 277–294.
- Међедовић, Ј., Кујачић, Д., и Кнежевић, Г. (2012а). Личносне диспозиције ка криминалном рецидиву у узорку институционализованих адолесцената. *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, 31, 7–24.
- Miller, J. D., & Lynam, D. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: a meta-analytic review. *Criminology*, 39, 765–798.
- Patrick, C.J. (Ed.). (2006). *Handbook of psychopathy*. New York: Guilford Press.
- Rennison, C. M., and Welchans, S. (2000). *Intimate Partner Violence*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Washington, DC.
- Ross, H., Gask, K., & Berrington, A. (2011). Civil partnership five years on. *Population Trends*, 145(1), 172–202.
- Статистички годишњак Републике Српске, доступно на <http://www.rzs.rs.ba/front/category/8/>, приступљено 21. 08. 2018. године.
- Stead, R. & Fekken, G.C. (2014). Agreeableness at the Core of the Dark Triad of Personality. *Individual Differential Research*, 12 (4-A), (131–141).
- Stuart, G.L., Moore, T.M., Gordon, K.C., Ramsey, S.E., & Kahler, C.W. (2006). Psychopathy in women arrested for domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 376–389.
- Thornton, A. J. V., Graham-Kevan, N., & Archer, J. (2010). Adaptive and maladaptive personality traits as predictors of violent and nonviolent offending behavior in men and women. *Aggressive Behavior*, 36, 177–186.
- Wallace, H., Seymour, A.: „*Domestic violence*“; (eds) Coleman, G.; Gaboury, M.; Murray, M.; Seymour, A.; National Victim Assistance Academy; Washington, DC, U.S., Department of Justice, 2007, преузето са <https://www.ovc.gov/>, приступљено 21. 06. 2018. године.
- Закон о изменама и допунама Закона о заштити од насиља у породици („Службени гласник РС“, број 108/13).
- Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Српске („Службени гласник РС“, број 67/13).

Рад примљен: 04. 02. 2019.

Рад прихваћен: 29. 03. 2019.